
РАЦІОНАЛЬНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ І ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 574:58.632:59.636

ЕКОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПТАХІВНИЦТВА

О.В. Тертична¹, В.П. Бородай²

¹ Інститут агроєкології і природокористування НААН

² Національний університет біоресурсів і природокористування України

Розглянуто основні тенденції розвитку та екологічні проблеми вітчизняного промислового птахівництва. Проаналізовано основні принципи екологічної експертизи в проектуванні птахопідприємств. Встановлено, що вивчення, аналіз та прогнозування впливу різних технологій сучасного птахівництва на стан навколишнього природного середовища потребують системних екологічних досліджень. Визначено екологічні основи виробництва продукції птахівництва: дотримання нормативно-правових вимог, проведення екологічного оцінювання, врахування соціальної складової.

Ключові слова: промислове птахівництво, екологічні основи, навколишнє природне середовище.

Динамічний розвиток птахівництва за останнє десятиліття спонукає до з'ясування ролі великих птахокомплексів як складних потужних біотехнологічних систем у функціонуванні агроєкосистем. Промислове птахівництво – одна з галузей тваринництва сільськогосподарського виробництва, основним завданням якої є розведення, селекційно-племінний добір птиці, її відгодівля та утримання, застосування повної автоматизації та механізації, суворе дотримання технологічних параметрів та проведення ветеринарної профілактики з метою збільшення виробництва яєць, м'яса та інших продуктів на промисловій основі. До птахівницьких підприємств відносяться комплекси з відгодівлі курчат-бройлерів, з утримання курей-несучок, господарства з вирощування ремонтного молодняку курей-несучок, інкубатори для отримання добових курчат для їх подальшого постачання в господарства [1].

У дослідженнях вітчизняних вчених знайшли відображення питання щодо

впливу птахівництва на екологічний стан довкілля. До негативних екологічних наслідків ведення птахівництва в Україні можна віднести: забруднення наземних водоймищ, ґрунтів і ґрунтових вод відходами виробництва; утворення значних обсягів стічних вод, насичених ксенобіотиками; забруднення атмосферного повітря викидами шкідливих газів та пилу; мікробіологічне забруднення ґрунту, повітря; розповсюдження ектопаразитів; вилучення території й сільськогосподарських угідь під птахівницькі підприємства, зменшення біорізноманіття ентомофауни. Розв'язання проблеми запобігання забрудненню навколишнього природного середовища (НПС) аерополітантами, парниковими газами, пташиним послідом, стічними водами і відходами є актуальною для всіх птахівничих господарств України [2–4]. На сучасному етапі розвитку інтенсивного промислового птахівництва важливим методологічним завданням є формування екологічних основ ведення птахівництва – необхідної умови збереження НПС у зонах розташування птахопідприємств та екологічно безпечного виробництва.

Метою роботи є розробка екологічних основ ведення промислового птахівництва в умовах його інтенсифікації.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Методологічною основою нашого дослідження є загальнотеоретичні методи наукового пізнання, системно-структурний та абстрактно-логічний аналізи. Екологічні засади промислового птахівництва визначали з використанням аналітико-синтетичних методів вивчення статистичних даних, нормативно-правової бази, літературних джерел та результатів власних досліджень. Для подальшого розвитку основних теоретичних понять використали загальний логічний та діалектичний методи пізнання.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Нині Україна входить в десятку найбільших світових виробників і експортерів м'яса птиці і яєць, до трійки світових лідерів за обсягами споживання курячих яєць (середньостатистичний українець споживає 309 яєць на рік) і перебуває на рівні європейських країн за кількістю споживання м'яса птиці (у середньому 25 кг на одну людину в рік). Станом на 01.04.2015 р. чисельність птиці в Україні становила 194,57 млн, виробництво яєць – 19,6 млрд шт., м'яса – 1,9 млн т. Українські виробники курятини експортують свою продукцію у 40 країн світу (до 2017-го планують здійснювати поставки у щонайменше 50 країн). До 2014 р. найбільшими споживачами курятини українського виробництва були країни Митного союзу, Середньої Азії, Близького Сходу, Північної Африки. Експортні поставки вітчизняної курятини збільшилися з 80 до 145 тис. т. Україна увійшла в ТОП-10 світових експортерів курятини; посідає восьме місце у світі за обсягом виробництва курячих яєць – у 2013 р. виробництво зросло на 2,5%, до 19,59 млрд шт. Порівняно з 2013 р. чисельність птиці у 2014 р. на сільгосп підприємствах України збільшилася на 12% (у господарствах населення – на 2%). На 1.01.2014 р. чисельність курей-несучок у сільгосп підприємствах України становила 41 438,5 тис. Понад 80%

курятини виробляється на промислових птахофабриках. Відзначається пріоритетність розвитку промислового птахівництва, що своєю чергою потребує його інтенсифікації з метою одержання більших обсягів виробництва продукції [5].

Необхідною умовою формування екологічних основ ведення інтенсивного промислового птахівництва є законодавча база, що регламентує нормативно-правові засади його організації. Важливим завданням є здійснення екологічних експертиз, в яких всебічно аналізуються всі можливі екологічні наслідки тих чи інших проектів. Досі неефективно вирішуються питання дієздатності екологічної політики, відсутній зв'язок між плануванням розвитку виробництв і проблемами охорони довкілля, внаслідок чого приймаються рішення без всебічної екологічної оцінки та аналізу, що призводить до виникнення екологічних проблем у зонах виробництва продукції птахівництва.

Чинне екологічне законодавство викремлює діяльність та об'єкти, що потенційно можуть заподіяти шкоду НПС. Ці об'єкти та їх діяльність визначаються як такі, що становлять підвищену екологічну небезпеку. До цього переліку занесено й підприємства з виробництва продукції птахівництва, чисельність яких налічує 60 тис. курей-несучок і більше, 85 тис. бройлерів і більше [6]. Здійснення державної екологічної експертизи для птахопідприємств є обов'язковим. Предметом їх екологічної експертизи є вплив виробництва продукції птахівництва на стан НПС. Під впливом слід розуміти зміни в довкіллі, що виникають внаслідок цього виробництва. Прогноз і розроблення заходів з їх пом'якшення є однією з основних складових процесу екологічної експертизи. Метою екологічної експертизи є запобігання негативному впливу антропогенної діяльності на стан НПС та здоров'я людини, а також оцінювання ступеня екологічної безпеки господарської діяльності та екологічної ситуації на певних територіях і об'єктах. Основними принципами екологічної експертизи є: 1) гарантування безпечного для життя та здоров'я людини НПС;

- 2) збалансованість екологічних, економічних, медико-біологічних і соціальних інтересів та врахування громадської думки;
- 3) наукова обґрунтованість, незалежність, об'єктивність, комплексність, варіантність, превентивність, гласність;
- 4) екологічна безпека, територіально-галузева і економічна доцільність реалізації об'єктів екологічної експертизи, запланованої чи здійснюваної діяльності;
- 5) державне регулювання;
- 6) законність.

Важливими превентивними завданнями екологічної експертизи має бути визначення ступеня екологічного ризику і безпеки запланованої чи здійснюваної діяльності з виробництва продукції птахівництва; організації комплексного, науково обґрунтованого оцінювання об'єктів екологічної експертизи; встановлення відповідності об'єктів експертизи вимогам екологічного законодавства.

Уже на стадії проектування, будівництва та реконструкції птахогосподарств закладаються екологічні основи виробництва продукції птахівництва з урахуванням усіх екологічних, санітарно-гігієнічних та ветеринарних норм. Промислові птахопідприємства, що є джерелами забруднення НПС хімічними, фізичними та біологічними чинниками, за неможливості створення безвідходних технологій повинні відокремлюватись від житлової забудови санітарно-захисними зонами (СЗЗ) [7].

Розміщувати та визначати потужності птахівничих підприємств слід з урахування наявності території, на якій повинні бути використані органічні речовини, що містяться у відходах виробництва цих підприємств, або органічні добрива – відходи виробництва. Відповідно до чинних норм, «птахівничі ферми, підприємства по виробництву м'яса та яєць на промисловій основі слід розміщувати з підвітряного боку по відношенню до інших сільськогосподарських об'єктів та селищної зони з урахуванням річної рози вітрів» [8]. Запорукою біобезпеки, а відповідно й запобігання виникненню екологічних загроз у навколишньому природному середовищі, є неухильне виконання принципів ветеринарного та епізоотичного благополуччя. Створення оптимальних умов для утримання птиці, що запобігають захворюваності та шкідливому впливу чинників довкілля на її стан, продуктивність, забезпечує профілактику хвороб, у т.ч. спільних для тварин і людини. Відповідно до чинних норм: «спеціалізовані птахівничі господарства працюють у режимі підприємств закритого типу. Категорично забороняється вхід сторонніх осіб у виробничі зони, а також в'їзд будь-якого виду транспорту, не пов'язаного з обслуговуванням» [9].

Сучасний рівень розвитку галузі птахівництва і стан її сировинної бази потребують принципово нового підходу до проблеми використання внутрішніх ресурсів: створення та впровадження маловідходних

Таблиця 1

Розташування СЗЗ птахівничих підприємств від житлової забудови та прирівняних до неї об'єктів

Технологія виробництва	Чисельність птиці	Відстань СЗЗ до житлових об'єктів , м
Виробництво харчових яєць	до 100 тис. курей-несучок	300
	100–400 тис.	1000
	понад 400 тис.	1200
Виробництво м'яса	1 млн курчат-бройлерів	300
	1–3 млн	1000
	понад 3 млн	1200

і безвідходних технологій, що дає змогу максимально і комплексно залучати у виробничий цикл усі сировинні ресурси, які постійно утворюються і накопичуються в птахівничих господарствах у процесі виробництва основної продукції – яєць і м'яса птиці. Застосування такого підходу обумовлено необхідністю унеможливлення шкоди, що завдається навколишньому природному середовищу від накопичення відходів [10–12].

У контексті концептуального формування екологічних основ виробництва продукції птахівництва запропоновано розглядати виробництво продукції птахівництва згідно з Концептуальною моделлю якості життя і здоров'я людини, розробленої в ІАП НААН [13, 14]. Перший вертикальний екологічний ланцюг «від ґрунту – до столу» складається з компонентів екологічної оцінки ґрунту, продукції птахівництва, технологій їх утримання і переробки, якості отриманої продукції. Такий підхід узгоджується з позицією ЄС, що гарантує безпеку продуктів харчування відповідно до стратегії «From farm to fork» («від ферми до виделки»), яку було проголошено у 2002 р. на Конференції з безпеки харчових продуктів у Женеві, GFSI (Ініціатива забезпечення глобальної безпеки харчових продуктів). Основні принципи безпеки харчових продуктів викладено в законі (General Food Law), прийнятому у 2002 р. Закон набрав чинності для всіх країн ЄС з 1.01.2005 р. Ця стратегія забезпечує гарантію безпеки продуктів харчування і ґрунтується на таких трьох принципах: законодавчі вимоги щодо забезпечення безпеки харчових продуктів і тваринних кормів; глибокий науковий підхід до прийняття рішень щодо забезпечення безпеки харчових продуктів і тваринних кормів; контроль за виконанням законодавчих вимог до забезпечення безпеки харчових продуктів і тваринних кормів [15, 16].

Другий ланцюг складається з екологічного аналізу або оцінювання стану НПС у зонах ведення птахівництва: кількісного та якісного аналізу забруднювачів довкілля, екологічного оцінювання ґрунту, атмосферного повітря, водних ресурсів,

впливу на біотичну компоненту екосистем, впливу аерополітантів на фітоценоз, біорізноманіття ентомофауни тощо. Важливою складовою екологічних основ ведення птахівництва є оцінювання впливу діяльності об'єкта виробництва на стан навколишнього природного середовища, якості природних ресурсів; оцінювання ефективності, повноти, обґрунтованості та необхідної кількості заходів з охорони НПС. Об'єктом екологічного оцінювання негативного впливу на довкілля антропогенної діяльності в зонах ведення інтенсивного промислового птахівництва та комплексного дослідження цього впливу на різних рівнях організації біосистем від клітини до екосистем є ґрунт, атмосферне повітря, водний басейн, біоценоз, фітоценоз у його складі, біорізноманіття та популяційний склад живих організмів, які є найбільш ранніми і важливими індикаторами антропогенних забруднень. Об'єктивну оцінку екологічної ситуації можна дати лише за поєднання класичних фізико-хімічних методів з біоіндикаційними методами діагностики, що є основою системного екологічного принципу. Ефективне управління якістю НПС потребує проведення оптимізаційних заходів, і можливе лише за умови всебічного оцінювання стану екосистем, що налічуватиме вивчення абіотичного та біотичного блоків. Методологічною основою проведення екологічного оцінювання є поєднання фізико-хімічних та біоіндикаційних методів, екологічних досліджень стану довкілля [17, 18].

Вивчення, аналіз та прогнозування впливу різних технологій сучасного птахівництва на стан НПС потребують системних екологічних досліджень з метою збереження флори, фауни, біоценозів та екосистем у зонах розташування птахопідприємств. Наукове обґрунтування раціонального природокористування з гармонійним урахуванням екобезпеки суспільства та НПС на певних локальних рівнях за різних фізико-географічних, економічних умов має свою специфіку. В агроекології для наукового визначення збалансованого розвитку пріоритетом досліджень є екологічна стійкість агроландшафтів, екобезпека агро-

виробництва, система взаємовпливу чинників НПС та елементів агросфери [19].

У формуванні екологічних основ ведення птахівництва необхідно враховувати соціальний чинник. Зв'язок з соціальною складовою обумовлено насамперед тим, що саме існування сільськогосподарських підприємств перетворює НПС в антропогенне, або агроприродне. Соціальна складова одночасно є головним чинником цих перетворень і критерієм їх ефективності [20]. Формування принципово нового еколого-економічного мислення на основі екологічної свідомості та екологічної культури у виробників продукції птахівництва є важливою та необхідною складовою у цьому процесі. Екологічна культура є «кодексом поведінки», що лежить в основі екологічної діяльності суспільства. За своїм змістом – це сукупність знань, норм, стереотипів та правил поведінки людини в НПС [21]. У XXI ст. екологічний імператив повинен визначати екологічні наслідки стрімкого зростання обсягів виробництва м'яса птиці та яєць в промисловому птахівництві, що є усвідомленням об'єктивної необхідності зважати на закон природи, збереження умов біологічного існування людини, а також виключення будь-якої можливості руйнації природних екосистем. Тобто таких умов взаємодії суспільства та природи, пору-

шення яких не призведе до незворотних катастрофічних наслідків на всіх рівнях організації біологічних систем та екологічної безпеки людини.

ВИСНОВКИ

Отже, птахівниче підприємство слід розглядати як природно-індустріальний комплекс, що складається з використання природних ресурсів, переробки продукції, утилізації всіх відходів, інфраструктури, що зумовлює постійний антропогенний прес на довкілля. Екологічні основи будь-якого матеріального виробництва, також і сучасного промислового птахівництва, передбачають гармонійний розвиток системи «виробництво – довкілля – людина». Такий підхід є основою обґрунтування рівня відповідності існуючих або прогнозованих екологічних наслідків відповідно до чинного законодавства та міжнародних стандартів. Поєднання суворого дотримання ветеринарних та санітарно-гігієнічних вимог відповідно до нормативно-правових актів, комплексне екологічне оцінювання стану НПС у зонах ведення інтенсивного птахівництва, формування нового екологічного мислення на основі екологічної свідомості виробників, впровадження безвідходних технологій є необхідними складовими екологічних засад динамічного розвитку сучасного промислового птахівництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Технологія виробництва продукції птахівництва / В.П. Бородай, М.І. Сахацький, А.І. Вергійчук та ін. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 360 с.
2. Екологічна оцінка стану довкілля в зонах виробництва продукції птахівництва / В.П. Бородай, О.В. Тертична, М.П. Кейван та ін. // Сучасне птахівництво. – 2014. – № 4 (137). – С. 22–25.
3. Екологічні проблеми у птахівництві України / В.В. Герман, О.А. Марченко, О.І. Мінералов, С.В. Яценко // Агроекологічний журнал. – 2010. – С. 51–53. – (Спецвипуск).
4. Мельник В.О. Екологічні проблеми сучасного птахівництва / В.О. Мельник // Птахівництво. – 2009. – Вип. 63. – С. 2–12.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Закон України «Про екологічну експертизу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
7. Наказ МОЗ України від 19.06.1996 р. № 173 «Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yur.com.ua/ua/biblioteka/45-zakonodavcha-baza>
8. Генеральні плани сільськогосподарських підприємств: ДБН Б.2.4-3-95. / Держкоммістобудування України. – К.: Укрархбудінформ, 1995. – 56 с.
9. Ветеринарно-санітарні правила для птахівничих господарств і вимоги до їх проектування: НТП-АПК № 565/5756. – К., 2001. – 32 с.
10. Байдевятов А.Б. Система ветеринарно-санітарних заходів в промисловому птахівництві / А.Б. Байдевятов, В.В. Герман, В.В. Кипріч. – К.: Урожай, 1987. – 152 с.
11. Богданов Г.О. Птахівництво України – безвідходну та екологічно чисту технологію / Г.О. Богданов, О.М. Царенко, Ю.А. Злобін. – Суми: Козацький вал, 2002. – С. 51–52.

12. Злобін Ю.А. Птахівництво і природне середовище в період індустріалізації галузі / Ю.А. Злобін, А.Б. Байдевяттов, О.М. Царенко // Шляхи прискорення науково-технічного прогресу у птахівництві. – Суми: Козацький вал, 1999. – С. 5–7.
13. Фурдичко О.І. Сталий розвиток сільських територій на засадах раціонального природокористування та еколого-безпечного агропромислового виробництва // Агроекологічний журнал. – 2010. – С. 9–14. – (Спецвипуск).
14. Фурдичко О.І. Якість і безпечність сільськогосподарської продукції в контексті продовольчої безпеки України / О.І. Фурдичко, О.С. Дем'янюк // Агроекологічний журнал. – 2014. – № 1. – С. 7–13.
15. General Food Law [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/dgs/health_foodsafety/information_sources/docs/from_farm_to_fork_2004_en.pdf
16. Слива Ю.В. Вимоги європейських торгових мереж до національних сільськогосподарських та харчових продуктів, що імпортуються в ЄС / Ю.В. Слива. – К., 2015. – 50 с.
17. Кейван М.П. Біоіндикація стану навколишнього природного середовища в зонах розташування тваринницьких господарств (методичні рекомендації) / М.П. Кейван, О.В. Тертична, О.П. Кейван. – К., 2012. – 16 с.
18. Bioindication is light and informative way of ecological assessment of environmental condition / К. Kukurudzayak, I. Masberg, O. Brigas et al. // Екологічна безпека та збалансоване природокористування в агропромисловому виробництві: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 1–3 липня 2014 р.). – К.: ДІА, 2014. – С. 118–122.
19. Фурдичко О.І. Агроекологічні аспекти охорони навколишнього природного середовища на засадах збалансованого розвитку / О.І. Фурдичко, В.В. Лавров, В.В. Конічук // Агроекологічний журнал. – 2010. – № 2. – С. 5–11.
20. Глазун В.В. Екологічний моніторинг як система оцінки стану навколишнього природного середовища / В.В. Глазун, О.М. Царенко // Вісник Сумського державного аграрного університету. – 1999. – № 1 (6). – С. 165–169.
21. Крисаченко В.С. Екологічна культура: Теорія і практика / В.С. Крисаченко. – К.: Заповіт, 1996. – 227 с.

REFERENCES

1. Borodai V.P., Sakhatskyi M.I., Vertiichuk A.I. (2009). Tekhnolohiia vyrobnytstva produktsii ptakhivnytstva [Technology of poultry production]. Vinnytsia: Nova knyha, 360 p. (in Ukrainian).
2. Borodai V.P., Tertychna O.V., Keivan M.P., Bryhas O.P., Masberh I.V., Mineralov O.I. (2014). Ekolohichna otsinka stanu dovkillia v zonakh vyrobnytstva produktsii ptakhivnytstva [Environmental assessment of the environment in the areas of poultry production]. Suchasne ptakhivnytstvo [Modern poultry]. No. 4 (137), pp. 22–25 (in Ukrainian).
3. Herman V.V., Marchenko O.A., Mineralov O.I., Yashchenko S.V. (2010). Ekolohichni problemy u ptakhivnytstvi Ukrainy [Environmental problems in the poultry production in Ukraine]. Ahroekolohichni zhurnal, Spetsvyypusk, pp. 51–53 (in Ukrainian).
4. Melnyk V.O. (2009). Ekolohichni problemy suchasnoho ptakhivnytstva [The environmental problems of modern poultry]. Ptakhivnytstvo [Poultry breeding], vol. 63, pp. 2–12 (in Ukrainian).
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine], [Electronic resource], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian)
6. Zakon Ukrainy pro ekolohichnu ekspertyzu [Law of Ukraine «On Ecological Expertise»], [Electronic resource], available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (in Ukrainian).
7. Derzhavni sanitarni pravyla planuvannya ta zabudovy naselennykh punktiv [State sanitary rules of planning and building of settlements]. Nakaz no. 173 MOZ Ukrainy, 19.06.1996, available at: <http://yur.com.ua/ua/biblioteka/45-zakonodavcha-baza> (in Ukrainian).
8. DBN B.2.4-3-95 Heneralni plany silskohospodarskykh pidpriemstv (1995). [General plans of agricultural enterprises], Derzhkommistobuduvannya Ukrainy, Kyiv: Ukrarkhbudinform, 56 p. (in Ukrainian).
9. Veterynarno-sanitarni pravyla dlia ptakhivnychykh gospodarstv i vymohy do yikh proektuvannya (2001). [Veterinarian and sanitary rules for poultry farms and requirements for their planning] NTP-APK no. 565/5756, Kyiv, 32 p. (in Ukrainian).
10. Baidevliatov A.B., Herman V.V., Kyprich V.V. Systema (1987). Veterynarno-sanitarnykh zakhodiv v promyslovomu ptakhivnytstvi [The system of veterinary-sanitary measures in industrial poultry]. Kyiv: Urozhai, 152 p. (in Ukrainian).
11. Bohdanov H.O., Tsarenko O.M., Zlobin Yu.A. (2002). Ptakhivnytstvu Ukrainy bezvidkhodnu ta ekolohichno chystu tekhnolohiiu [Poultry in Ukraine – wasteless and environmentally friendly technologies]. Sumy: Kozatskyi val, pp. 51–52 (in Ukrainian).
12. Zlobin Yu.A., Baidevliatov A.B., Tsarenko O.M. (1999). Ptakhivnytstvo i pryrodne seredovyshe v period industrializatsii haluzi [Poultry and environment during the sector industrialization]. Shliakhy pryskorennia naukovo-tekhnichnoho prohresu u ptakhivnytstvi [Accelerating ways of scientific and technical progress of poultry]. Sumy: Kozatskyi val, pp. 5–7 (in Ukrainian).
13. Furdychko O.I. (2010). Stalyi rozvytok silskykh terytorii na zasadaх ratsionalnoho pryrodokorystuvannya ta ekoloho-bezpechnoho ahropromyslovoho vyrobnytstva [Sustainable rural development on the basis of environmental management and eco-safe agro-industrial production]. Ahroekolohichni zhurnal [Agroecological journal], Spetsvyypusk, pp. 9–14 (in Ukrainian).
14. Furdychko O.I., Demianiuk O.S. (2014). Yakist i bezpechnist silskohospodarskoi produktsii v konteksti prodovolchoi bezpeky Ukrainy [The quality and safety of agricultural products in the context of food security of

- Ukraine]. *Ahroekolohichniy zhurnal* [Agroecological journal], no. 1, pp. 7–13 (*in Ukrainian*).
15. Official web-site of the European Commission. Available at: http://ec.europa.eu/dgs/health_food_safety/information_sources/docs/from_farm_to_fork_2004_en.pdf (*in English*).
 16. *Slyca Yu.V.* (2015). Vymohy yevropeyskykh torhovykh merezh do natsionalnykh silskohospodarskykh ta kharchovykh produktiv, shcho importuutsia v YeS [Requirements for European trading networks to national agricultural and food products that are imported to EU]. Kyiv, 50 p. (*in Ukrainian*).
 17. *Keivan M.P., Tertychna O.V., Keivan O.P.* (2012). Bioindykatsiia stanu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha v zonakh roztashuvannia tvarynytskykh gospodarstv (metodychni rekomendatsii) [Bioindication of the environment in the areas of livestock location (guidelines)]. Kyiv, 16 p. (*in Ukrainian*).
 18. *Kukurudzyak K., Masberg I., Brigas O.* (2014). Bioindication is light and informative way of ecological assessment of environmental condition. *Ekolohichna bezpeka ta zbalansovane pryrodokorystuvannia v ahropromyslovomu vyrobnytstvi* (3.07 2014) materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Kyiv: DIA, 258 p. (*in English*).
 19. *Furdychko O.I., Lavrov V.V., Konishchuk V.V.* (2010). Ahroekolohichni aspekty okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha na zasadakh zbalansovanoho rozvytku [Agroecological aspects of environmental protection on the basis of sustainable development]. *Ahroekolohichniy zhurnal* [Agroecological journal], no. 2, pp. 5–11 (*in Ukrainian*).
 20. *Hlazun V.V., Tsarenko O.M.* (1999). Ekolohichniy monitorynh yak systema otsinky stanu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha [Environmental monitoring of as an assessment system of the environment]. *Visnyk Sums'koho derzhavnogo ahramnoho universytetu, Seriya «Finansy i kredyt»*, no.1 (6), pp. 165–169 (*in Ukrainian*).
 21. *Krysachenko V.S.* (1996). Ekolohichna kultura: Teoriia i praktyka [Environmental Culture: Theory and Practice]. Kyiv: Zapovit, 227 p. (*in Ukrainian*).

УДК: 332.12(477-22)

СТРУКТУРНІ СКЛАДОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Н.М. Рідей, Ю.А. Кучеренко

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Здійснено теоретичний аналіз нормативно-правової, довідкової і науково-методичної літератури щодо визначення і трактування понять «сільські території» та складових їх структурно-організаційної будови, а також встановлено їх структурні складові й організаційні особливості. Розроблено структурно-організаційну будову сільських територій для обґрунтування соціо-економіко-екологічного потенціалу під час екологічного оцінювання їх стану і розвитку.

Ключові слова: *сільська територія, місцевість, мережа, сільський населений пункт, сільське поселення, сільський район, регіон, соціо-економіко-екологічний потенціал сільських територій.*

Більшість вчених – агроекологів, екологів, соціологів, а також політиків, бізнесменів, і, зрештою, середньостатистичних громадян України визнають свою державу аграрною не лише за функціонально-господарською специфікою, але й за природно-географічними, ґрунтово-кліматичними

умовами та соціально-ментальними особливостями українського світогляду. В сучасних суспільних умовах зниження якості життя українського селянства – зuboжіння, погіршення стану здоров'я, безробіття, відчаю і зневіри у майбутній розвиток аграрного сектора постає необхідність перегляду територіальних і методологічних підходів до визначення соціально-економіко-еко-